

УДК 378.015.3:159.9.07]:159.952.13-027.561(045)

DOI: 10.31499/2307-4906.2.2023.282459

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КОРЕГУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Неля Скрипник, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-7796-0638

E-mail: n.i.skrypnyk@udpu.edu.ua

У статті розкриваються деякі психолого-педагогічні аспекти підготовки здобувачів вищої освіти, дослідження і корекція їх професійних інтересів. У ході дослідження було визначено, що професійні інтереси формуються і корегуються у період професійного навчання і виступають багатограним особистісним новоутворенням. У результаті отриманих досліджень (на прикладі викладання фахових дисциплін для бакалаврів – «Методика керівництва зображувальної діяльності дітей» і «Психодіагностика та психокорекція особистості», для магістрів – «Методична робота в дошкільній освіті»), було запропоновано системний підхід до освітньої роботи, який корегує пізнавальну мотивацію та професійний інтерес здобувачів вищої освіти до майбутньої професії в дошкільній освіті.

Ключові слова: фахівець дошкільної освіти; здобувач; вища освіта; професійний інтерес; навчання; мотивація; форми; методи; ігрове моделювання; імітаційний прийом.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH AND ADJUSTMENT OF PROFESSIONAL INTERESTS OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES

Nelya Skrypnyk, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of
Preschool Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-7796-0638

E-mail: n.i.skrypnyk@udpu.edu.ua

The article reveals some psychological-pedagogical aspects of training students of higher education, research and correction of their professional interests. The psychological and pedagogical literature on the specified problem was analyzed and problematic aspects were identified. In the research, it was determined, that professional interests arise and are formed during the period of professional training and are a multifaceted personal development, with characteristics (breadth, stability, dynamism, intensity) that are related to abilities and motivation. Forms and methods of complex organization of the educational process are presented, which were used for the effective formation of professional competences of students of higher education and methods of stimulating their interests in the future profession in preschool education. Emphasis is placed on the effective use of such methods of classroom work as setting problem situations and tasks, research work, analysis of tasks and achievements of advanced pedagogical experience, students' performance of mini-researches on a certain topic, review of video presentations on certain issues of the educational process in preschool education institutions. Special attention in the article is paid to game simulation and business game as a simulation method of training organization. Based on the obtained results, it was proved that the professional interests of

future specialists in preschool education are formed as a personal educational formation in educational-cognitive and educational-practical activities. In the end, the article summarizes a systematic approach to educational work, which corrects the cognitive motivation and professional interest of students of higher education in the future profession in preschool education.

Keywords: *preschool worker; student; higher education; professional interest; training; motivation; forms; methods; game modeling; simulation reception.*

Підготовка майбутнього фахівця не завжди відповідає викликам сучасності та тенденціям розвитку суспільства, тому потребує корекції і вдосконалення. До недоліків вищої педагогічної освіти критики відносять недостатню орієнтацію на особистість вихованця, не готовність випускників до професійного самовдосконалення і саморозвитку. Однією з причин зазначених недоліків, на наш погляд, є несформована готовність майбутніх педагогічних фахівців до професійної самоосвіти після ЗВО. Мотивація професійного навчання та професійної діяльності розглядалась у працях Г. Балл, А. Бугрименко, О. Бурляєва, І. Галян, В. Дуб, О. Кочарян, Н. Лебідь, І. Ляшенко, А. Маслоу, В. Міляєва, Л. Подоляк, В. Проскуріна, В. Сластьоніна та ін. Вони зазначали, що найбільш значущими для успішного навчання є мотиви професійного інтересу. Це обґрунтовується тим, що по-перше, інтерес має властивість не вичерпуватись, оскільки накопичення досвіду, оновлення знань, умінь, навичок спонукає до подальших пошуків у сфері, що цікавить, а по-друге, він спонукає до творчості у тій діяльності, яка цікавить. Тому проблема формування інтересу до професійної діяльності надзвичайно важлива та актуальна в сучасних умовах реформування вищої освіти.

Проблемі вивчення сутності поняття інтересу, його психологічних засад накопичено значний матеріал у науці та висвітлено у працях 19–20 ст. Зокрема, В. Афанасьєв, Д. Пісарєв, Н. Добролюбов, А. Ковальова, Н. Левітов, Б. Теплов, К. Ушинський та ін. Психологи розглядають інтереси в контексті мотивів, потреб, схильності, здібностей, відносин, спрямованості особистості; педагоги – як мотиви, засоби навчання та якості особистості; у філософії та соціології інтереси зазвичай пов'язуються з цінностями та ціннісними орієнтаціями. У дослідженнях «інтерес» трактується як стимул до активності по відношенню до певних об'єктів дійсності; найбільш важливими його характеристиками визначається широта, стійкість, динамічність та інтенсивність. Велика увага в дослідженнях, у контексті формування інтересу, приділяється періоду навчання як спеціально організованому процесу засвоєння знань, умінь, навичок [4; 7].

Незважаючи на численні дослідження, слід зазначити, що складність і багатогранність проблеми, а також мінливість процесів в освіті, не дозволяє стверджувати, що цей феномен вивчений достеменно. Останнім часом «професійний інтерес» вивчали: Н. Бібік, Л. Божович, Г. Костюк, В. Головань, Б. Кобзар, О. Ковальов, В. Лебедева, В. Лозова, В. Оніщук, О. Савченко, Т. Сущенко, Т. Шамова та інші науковці. Багатьох з них цікавило питання формування саме пізнавального інтересу, бо вважають його комплексом емоційно-вольових та інтелектуальних процесів, які є основною умовою інтелектуального розвитку особистості, що активізує її прагнення до знань та діяльності. Зокрема, Г. Костюк наголошує, що саме пізнавальний інтерес у процесі навчання розкриває взаємозв'язок діяльності і свідомості, механізм оволодіння суспільно-історичним досвідом педагогічної професії [4].

Пізнавальний інтерес сприяє позитивному ставленню студентів до обраної професії, поступовому включенню їх у самостійну навчальну діяльність, що особливо важливо у теперішніх реаліях дистанційного навчання. Дослідники (О. Богініч, Н. Коломінський, В. Лебедева, В. Сластьонін та ін.) дійшли висновків, що професійно-пізнавальний інтерес студента виступає як особистісна освіта, яка забезпечує його розвиток, продуктивність та ефективність діяльності. І цей інтерес складається з таких компонентів: наявність потреби в професійній освіті; наявність суспільного ідеалу, ціннісних орієнтацій; прагнення зайняти гідне місце в суспільстві; виявлення власних здібностей.

Огляд літератури показав, що професійні інтереси для дорослої людини надзвичайно важливі, бо трудова сфера впливає на становлення особистості, її ставлення до справи, інших людей і до себе зокрема. Було з'ясовано, що професійні та пізнавальні інтереси у студентів вузів тісно взаємопов'язані та мають рівний вплив на професійне навчання та здатність до досягнення фахової майстерності. Про важливість пізнавальних інтересів для успішної професійної діяльності в студентів педагогічних вузів наголошували Г. Беленька [1], О. Богініч [2], А. Богуш, З. Борисова, С. Гаврилюк, І. Дичківська, Л. Іщенко, О. Кононко, І. Луценко, В. Сластьонін, О. Шевчишена [9], та інші. Але, більшість досліджень стосувались саме пізнавальних чи творчих інтересів. Щодо інтересів здобувачів до майбутньої роботи в дошкільній освіті, на наше переконання, досліджень недостатньо і низка аспектів потребує конкретизації.

З огляду на вище означене та потреби кожної людини в успішній професійній реалізації, ми вважали необхідним дослідити динаміку, якісні зміни та шляхи корегування професійного інтересу здобувачів вищої освіти, що прагнуть стати фахівцями дошкільної освіти.

Аналіз науково-педагогічної літератури дав можливість підтвердити гіпотезу, що професійні інтереси, в силу своєї специфіки, виникають і формуються саме у період професійного навчання, виступають багатограним особистісним новоутворенням, з такими характеристики, як широта, стійкість, динамічність, інтенсивність і пов'язані зі здібностями, установками, взаємодією та мотивацією.

У ході дослідження було з'ясовано, що особливість формування професійних інтересів виявляється у вибіркового ставленні до професійно-значимих знань, умінь, навичок, способів пізнання та в усвідомленні суб'єктом цієї значимості. Крім того, ми переконались, що структура професійних інтересів представлена як єдність психологічного, змістовного та операційного аспектів. Психологічний аспект передбачає сукупність емоційних, вольових та інтелектуальних процесів, на основі мотивації до навчання. Змістовний аспект забезпечує цілеспрямований інтерес до відповідної галузі. А операційний аспект виявляється у набутті та застосуванні різних навичок, щодо пізнавальної активності та самостійності [3; 4].

Отже, відповідно до сутності та структури професійних інтересів виділяються не менше трьох рівнів їх якісних змін, критеріями яких є домінуюча мотивація, ставлення до професійної діяльності, а також наміри, щодо майбутньої сфери діяльності.

Виділена структура дозволяє говорити про суб'єктивні (у психологічному аспекті) та об'єктивні (у змістовому та операційному аспектах) умови їх формування. Вище означені висновки дають можливість зрозуміти, наскільки важливо організувати

правильний освітній процес в закладі освіти, щоб підготувати озброєного знаннями, вмотивованого і цілеспрямованого майбутнього фахівця. Отож, далі нам було важливо з'ясувати ефективні педагогічні умови і засоби формування професійних інтересів майбутніх дошкільних працівників.

У контексті дослідження, на нашу думку, важливим був висновок дослідниці Т. Махомети, яка визначає завдання, які б сприяли ефективному розвитку навчально-пізнавальної діяльності студентів. Зокрема: формування студента як суб'єкта майбутньої професійної діяльності; створення у процесі навчання відповідного мікросередовища, яке б сприяло реалізації пізнавального та творчого потенціалу студентства; визначення алгоритму дій викладача і студентів, необхідних для якісного навчання; розвиток в учасників навчального процесу здатності до рефлексії; створення психолого-педагогічних умов для розвитку пізнавальної активності студента, реалізації його творчого потенціалу [6].

Для реалізації поставлених завдань основними шляхами професійної підготовки майбутніх фахівців на думку дослідників (Ю. Бабанського, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна та ін.) є аудиторні заняття, науково-дослідна, самостійна робота та педагогічна практика. Проте, сучасні тенденції в освіті та суспільстві в цілому, вносять суттєві корективи у шляхи і засоби отримання професійних компетенцій та вмінь.

Адже, формування професійної діяльності складається з усвідомлення вимог суспільства до професії в даний момент, в прогнозуванні власних можливостей та їх співвідношенні з професійними цілями, яка може зазнавати змін під впливом навколишніх процесів, особистісних особливостей, мотивів і здібностей. Ми вважаємо, що в ситуації підготовки майбутніх фахівців з дошкільної освіти на процес активізації і становлення пізнавальних інтересів фахівця значною мірою впливає не стільки запит суспільства, скільки самовизначення і самоусвідомлення власних цілей. А усвідомлену, самостійну постановку цілей професійного навчання можна розглядати, як суб'єктивну умову професійних інтересів, що залежить від внутрішніх особистісних якостей та характеристик.

Іншою умовою, що впливає на професійні інтереси, є бачення здобувача себе у професійній царині. Саме позиція «Я-професіонал» дозволяє майбутньому фахівцю глибоко та повно засвоїти необхідні знання, опанувати вміння та навички освітньої роботи з дітьми. У цьому випадку первинний інтерес до окремих сторін педагогічної діяльності, породжений новизною або цікавістю до професії, набуває стійкого і змістовного характеру, опосередкованого особистісними цінностями. Стійкі інтереси до пізнавальної діяльності стимулюють виникнення установки на професійну діяльність, активізують роботу суб'єкта з набуття знань, умінь, навичок, що формує потенційний професіоналізм. Одним із компонентів педагогічної самоорганізації вважається педагогічна рефлексія, яка визначається внутрішньою психологічною установкою особистості. Це стимулює студента проявляти інтерес до власної діяльності, спонукає спостерігати, аналізувати, осмислювати, оцінювати, ідентифікувати себе з педагогічним ідеалом, що є важливим фактором у конструюванні власного професійного «Я».

Отже, сприйняття себе з позиції «Я-професіонал» та здатність до педагогічної рефлексії можуть розглядатися як суб'єктивні умови формування професійних інтересів. Великий потенціал для створення таких умов має навчальний процес у

зкладах вищої освіти. Як відомо, засоби, які сприяють пізнавальній діяльності є зміст навчального матеріалу, методи, методичні прийоми та форми організації навчально-пізнавальної діяльності. Отже, для побудови цілеспрямованої системи формування професійних інтересів важливо розглянути можливості змісту, методів і форм навчання, які при інваріантній освіті можуть змінюватися в залежності від освітньої мети і виступають як засоби, що допомагають здійснювати пізнавальну діяльність у професійній галузі.

Щодо змісту освіти необхідно зазначити, що він є умовою навчально-пізнавальної діяльності, оскільки відображає поточні та перспективні потреби суспільства, а також виступає інструментарієм конструювання і здійснення цієї діяльності. Отож, зміст вищої професійної освіти може впливати на пізнавальні інтереси майбутніх фахівців. Викладач має розуміти, що зміст і інтереси взаємозалежні категорії. Відповідно, зміст освіти необхідно варіювати, залежно від рівня розвитку інтересів здобувачів, щоб забезпечити дотримання необхідних дидактичних принципів таких як: доступність, системність, науковість, врахування індивідуальних особливостей кожного та інші.

Роль змісту навчання для формування професійних інтересів у майбутніх фахівців з дошкільної освіти ми розглядали на прикладі фахових дисциплін, таких як: для бакалаврів – «Методика керівництва зображувальної діяльності дітей» і «Психодіагностика та психокорекція особистості», а для магістрів – «Методична робота в дошкільній освіті». Хоча, обраний загальний підхід до корегування професійних інтересів і компетентностей, адекватний для будь-якого курсу, що викладається майбутнім дошкільним працівникам.

На основі емпіричних досліджень було встановлено, що на початкових етапах ознайомлення з дисципліною у здобувачів був досить не стійкий, ситуативний інтерес як до пізнання, так і до практичної діяльності. Активізували увагу лиш окремі не звичайні, цікаві моменти у змісті викладу навчального матеріалу (певні історичні відомості, факти, приклади з досвіду роботи в ЗДО і т. п.). Щоб досягти зацікавленості студентів, підбиралися різні способи подачі освітнього матеріалу – акценти на кульмінаційних моментах, що вимагають подальшого самостійного вивчення, проблемні запитання і завдання, обговорення, емоційність та ін. На цьому етапі важливо було забезпечити мотивацію до навчання цього предмету. Тому доводилась акцентувати значимість даного матеріалу для інших професійних напрямів, або для особистого розвитку і реалізації у майбутньому.

Як відомо, формування професійних компетентностей майбутнього фахівця забезпечується комплексною організацією освітнього процесу, взаємозв'язком лекційних, семінарських, лабораторно-практичних занять у поєднанні їх із педагогічною практикою та самостійною роботою. У лекціях розкриваються фундаментальні ідеї та концепції, закономірності педагогічного процесу та їх прояви на практиці. На семінарських заняттях здійснюється конкретизація загальнотеоретичних положень на основі використання методичної літератури. На практичних заняттях вправляються отримані теоретичні знання, здійснюється цілеспрямоване вивчення студентами практичного досвіду роботи дошкільних закладів, безпосереднє спостереження та аналіз педагогічних явищ, моделювання педагогічних ситуацій. Особливо продуктивним, на нашу думку, виявилось використання проблемних та

інтерактивних лекцій, дискусійних обговорень, розбір та моделювання конкретних педагогічних ситуацій, ділових ігор, а також науково-дослідницька робота на практиці (курсове чи дипломне проектування) та інше.

У процесі читання лекційного курсу використовувалися такі прийоми, як постановка проблемних ситуацій і завдань, дослідницька робота, аналіз завдань та досягнень передового педагогічного досвіду чи інноваційних технологій, виконання студентами міні досліджень із певної теми, огляд новинок літератури та відео презентацій з окремих питань процесів навчально-виховної роботи і т.п. Особливо ефективним виявилось застосування дискусійного методу та методу ігрового моделювання, чи ділової гри. В ігровому моделюванні, як зазначає дослідниця В. Кушнір, здобувач виступає суб'єктом «квазіпрофесійної» діяльності, тобто освітній процес у цьому випадку стає особистісно-орієнтованим, заснованим на співпраці і партнерстві [5].

Дидактичне значення гри в навчальному процесі важко переоцінити, адже цей імітаційний спосіб організації навчання сприяє: освоєнню і закріпленню професійних навичок; набуття початкового професійного досвіду; формуванню навичок аналізу та оцінки педагогічних ситуацій; умінню визначати освітні цілі та стратегію планування; розвитку уміння приймати рішення та їх актуалізувати, прогнозувати результати та коригувати дії. Ігровий метод не позбавлений недоліків, але, вміло застосований у єдності з іншими методами і прийомами навчання, що склалися у вищій школі, допоможе здобувачам реально відчувати себе в обраній професії.

Останнім часом відомі види навчальних занять та форми, які зазвичай, використовують педагоги, сильно модернізувалися у зв'язку із дистанційним навчанням. Заняття набули комп'ютеризований характер. Такі форми навчання мають певні переваги. Ми виокремили такі: мобільність учасників, гнучкість викладу навчального матеріалу, можливість економії часу і викладу великого обсягу інформації, специфічна координаційна роль педагога, використання різних комп'ютерних технологій і засобів.

Однак, є низка проблем, з якими зіткнулися педагоги у дистанційній роботі. І, перш за все, це недостатня технічна грамотність всіх учасників освітнього процесу. Адже, і викладач, і здобувач мусить відмінно володіти різними онлайн ресурсами: платформами, інтерактивними дошками, програмами, конструкторами тестів і т.п. Крім того, практичні завдання необхідно адаптувати до мультимедійних можливостей комп'ютера. Особливо це стосується курсу «Методика керівництва зображувальною діяльністю дітей», де студентів необхідно навчити різним прийомам зображення.

Інша вагома проблема дистанційного навчання є обмежена комунікативна взаємодія педагога зі студентом, відповідно неякісний зворотній зв'язок. Спілкування між учасниками онлайн навчання обмежене технічними та технологічними можливостями, що призводить до неякісного зворотного зв'язку. Спостерігається обмежена можливість задавати додаткові питання, отримувати детальні пояснення, уточнення викладача. Відповідно виникають прогалини у знаннях і усвідомленні здобувачем певних аспектів навчального матеріалу.

Таким чином, нові обставини сучасності змусили в освіті змінити підходи до навчання. І все ж, можемо констатувати, що за цей кризовий період педагогічними працівниками були вироблені необхідні організаційні форми і методи дистанційного

навчання, які забезпечують якісну освіту та підготовку здобувача вищої освіти з гарантованим рівнем загальних та спеціальних компетенцій для реалізації професійних амбіцій. Пошук нових підходів до освіти у закладах вищої освіти, визначення форм, обсягу і змісту навчального матеріалу актуалізують здібності здобувачів, забезпечують формування у них професійних інтересів.

Отже, у ході дослідження проблеми, було доведено, що професійні інтереси майбутніх фахівців дошкільної освіти формуються як особистісне освітнє утворення в навчально-пізнавальній та навчально-практичній діяльності. Динаміка та якісні зміни у його формуванні проходять етапи від ситуативного, пізнавального до професійно-значущих знань, умінь і навичок. На процес формування досліджуваної особистісної освіти впливають суб'єктивні та об'єктивні умови. До суб'єктивних відносяться здібності, прагнення, установки особистості, виражені через прийняття та усвідомлення себе з позиції «Я-професіонал» та здатності до педагогічної рефлексії. До об'єктивних – зміст, форми, методи, прийоми та умови формування пізнавальних інтересів, зумовлені організацією навчання.

Можна констатувати, що для побудови цілеспрямованої системи формування професійних інтересів необхідно:

- структурування та актуалізація змісту навчального матеріалу, що передбачає його концентрацію провідними ідеями та педагогічними категоріями, встановлення практичної значущості для професійної діяльності;
- максимальне наближення пізнавальної діяльності до професійної через поєднання класичних та сучасних форм організації навчального процесу, узгодження їх змісту, методів та прийомів;
- виконання творчих завдань, які індивідуалізують навчання, враховують особистісні інтереси здобувачів, сприяють максимальному наближенню навчальної діяльності до професійної.

Такий системний підхід до освітньої роботи стимулює їхню професійну та пізнавальну мотивацію, забезпечує формування професійних інтересів здобувачів вищої освіти.

Результати, отримані в ході дослідження, є певним баченням і доповненням у теорію і практику педагогічної освіти в умовах його варіативності. У той же час, розуміємо, що цей процес постійно удосконалюється і потребує адаптації до нових запитів суспільства. Перспективним вважаємо дослідження впливу дистанційного навчання на емоційне благополуччя здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: монографія. Київ: Світич, 2006. 304 с.
2. Богиніч О. Л. Шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. Київ, 2008. Вип. 1. С. 23–25.
3. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): монографія. К.: МАУП, 2000. 286 с.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. шк., 1989. 608 с.
5. Кушнір В. Структура управлінської компетентності майбутніх магістрів дошкільної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. № 1(5). С. 169–175. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/235984> (дата звернення: 25.03.2023).

6. Махомета Т. Психолого-педагогічні особливості управління навчально-пізнавальної діяльності першокурсників. *Проблеми математичної освіти: матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. (24–26 листопада 2010 р.)*. Черкаси, 2010. С. 254–255.
7. Професійна освіта: словник / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ: Вища школа. 2000. С. 149.
8. Стандарт вищої освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/05/2020-zatverd-standart-012-m.pdf> (дата звернення: 22.03.2023).
9. Шевчишена О.В. Забезпечення цілісної системи психолого-педагогічного супроводу професійного зростання педагога. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Хмельницький*, 2013. Вип. 4. С. 23. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_4_23.pdf (дата звернення: 24.03.2023).

REFERENCES

1. Bieliienka, H. V. (2006). *Vykhovatel ditei doshkilnoho viku: stanovlennia fakhivtsia v umovakh navchannia*. Kyiv: Svitych [in Ukrainian].
2. Bohinich, O. L. (2008). Shliakhy vdoskonalennia systemy pidhotovky fakhivtsiv doshkilnoi osvity. *Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku, issue 1*, 23–25 [in Ukrainian].
3. Kolomynskiy, N. L. (2000). *Psykhohihiia menezhmentu v osviti (sotsialno-psykhohichnyi aspekt)*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
4. Kostiuk, H. S. (1989). *Navchalno-vykhovnyi protses i psykhiichni rozvytok osobystosti*. Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian].
5. Kushnir, V. (2021). Struktura upravlinskoï kompetentnosti maibutnikh mahistriv doshkilnoi osvity. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly, No 1(5)*. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/235984> [in Ukrainian].
6. Makhometa, T. (2010). Psykhologo-pedahohichni osoblyvosti upravlinnia navchalno-piznavalnoi diialnosti pershokursnykiv. *Problemy matematychnoi osvity: proceedings of the Scientific and Practical Conference. Cherkasy, 254–255* [in Ukrainian].
7. Profesiina osvita: slovnyk (2000). Uklad. S.U. Honcharenko ta in.; za red. N.H. Nychkalo. Kyiv : Vyshcha shkola [in Ukrainian].
8. Standart vyshchoï osvity Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/05/2020-zatverd-standart-012-m.pdf> [in Ukrainian].
9. Shevchyshena, O. V. (2013) Zabezpechennya tsilisnoyi systemy psykhologo-pedahohichnoho suprovodu profesynoho zrostannya pedahoha. *Visnyk Natsiona'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny, issue 4*. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_4_23.pdf [in Ukrainian].